

DISKUSIJAI PAR VALSTS PREZIDENTA PILNVARĀM JĀBALSTĀS ARGUMENTOS, NEVIS MIRKĻA IEGRIBĀS

Jautājums par tautas vēlētu Valsts prezidentu līdz šim publiskajā telpā jau izskanējis gana bieži, taču nekur daudz tālāk par saukļiem, lozungiem, domu un viedokļu apmaiņu šajā ziņā nav tikts. Iespējams, būtisks pavērsiens notikumu tālākā attīstībā ir sagaidāms pēc tam, kad ar saviem secinājumiem klajā nāks īpaša Saeimas darba grupa, kas šā gada februārī izveidota tieši Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēšanas kārtības izvērtēšanai. Par tās izveides apsvērumiem, mērķiem un uzdevumiem nelielā sarunā ar "Jurista Vārdu" stāsta darba grupas vadītājs – Saeimas deputāts, profesors Dr.iur. Ringolds Balodis.

Foto: Boriss Koljesņikovs

Kāpēc un kādam nolūkam jūsu vadībā ir izveidota darba grupa Valsts prezidenta pilnvaru un ievēšanas kārtības izvērtēšanai?

Pagājušajā gadā Saeimas pirmsvēlēšanu laikā vairākas politiskās partijas par vienu no saviem saukļiem izvirzīja arī ieceri par tautas vēlētu Valsts prezidentu. Tiešā veidā par to runāja divas partijas, bet vēl citu politisko spēku pārstāvji šādu ideju nenoraidīja, drīzāk – pauda tai zināmu atbalstu. Tādējādi bija tikai likumsakarīgi un loģiski, ka pēc 12. Saeimas vēlēšanām jautājums par mūsu Valsts prezidenta pilnvarām un ievēšanas kārtību atkal nonāca likumdevēja redzeslokā.

Runājot par sevi personīgi, jāteic, ka ar šādu jautājumu nesaskaros pirmo reizi, jo savulaik, vēl nebūdam Saeimas deputāts, kā tiesību zinātnieks jau biju uzrunāts attiecīgu priekšlikumu izstrādei grozījumiem Satversmē, taču, neraugoties uz pusgadu ilgu ekspertu komandas ļoti apjomīgu un kvalitatīvu

darbu, tolaik šis rosinājums par Valsts prezidenta institūta iespējamām izmaiņām neguva likumdevēja atbalstu.

Kā redzams, ar to stāstam punkts netika pielikts, jo pagājušā gada nogalē Saeimas deputāti, tostarp es, atkārtoti rosinājām veikt izmaiņas Latvijas Republikas Satversmē, iesniedzot attiecīgu likumprojektu, kas paredzēja: "Valsts prezidentu ievēl tauta uz pieciem gadiem vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās. Valsts prezidenta ievēšanas kārtību nosaka sevišķs likums." Šā gada 4. februārī, izskatot likumprojektu pirms pirmā lasījuma, Saeimas Juridiskās komisijas deputāti nolēma to noraidīt, taču vienlaikus vienojās, ka ir nepieciešama izvērstā un kvalitatīva diskusija gan par Valsts prezidenta ievēšanas kārtību, gan arī pilnvarām.

Viens no Juridiskās komisijas sēdē paustajiem argumentiem noraidošajam lēmumam bija kritika, ka šis likumprojekts nav pilnīgs. Kā viens no iesniedzējiem tam varu piekrist, jo galvenā doma jau bija rosināt diskusiju. To jau esmu minējis Saeimas plenārsēdes debatēs un varu vēlreiz atkārtot – pirms iesniegt šo likumprojektu, mēs, tā sagatavotāji, bijām lielas dilemmas priekšā. Proti, viena iespēja bija sagatavot nopietnus, detalizētus, apjomīgus Satversmes grozījumus jeb tādus, kuri būtu tapuši, ievērojot salīdzinošo konstitucionālo tiesību atziņas, kuros būtu izkristalizēts Valsts prezidenta pilnvaru apjoms un kuri aptvertu visas ievērojamā latviešu valststiesībnieka Kārļa Dišlera uzskaitītās astoņas funkcijas. Saprotams, ka šādiem grozījumiem būtu jāaptver vismaz 10 Satversmes un citu likumu panti.

Savukārt otra iespēja bija uzsākt diskusijas par Valsts prezidenta ievēšanas modeli un pilnvarām principā. Uzreiz gan jāuzsver, ka diskusijā par Valsts prezidenta pilnvaru apjomu nav laba, labāka, paša labākā un vispareizākā priekšlikuma. Tautas vēlēta Valsts prezidenta pilnvaras var būt tikai politisko diskusiju, konsultāciju un smaga politiskā kompromisa rezultāts. Tieši šā iemesla dēļ visi līdzšinējie priekšlikumi, kas tika rosināti, ir klusi apglabāti Saeimas arhīvā. Turklāt vienmēr visiem priekšlikumiem ir veltīta kritika, ka tie nav bijuši

pilnīgi un diskusija fokusējas vien uz to – Valsts prezidentu ievēl parlaments vai tauta, lai gan faktiski visa sāls jau nav pašā vēlēšanu modelī, bet gan prezidenta pilnvarās. Līdz ar to, neraugoties uz faktu, ka iesniegtais likumprojekts nebija perfekts, parlaments piekrita to nodot Juridiskajai komisijai, jo kaut kāds risinājums šim jautājumam beidzot ir jārod. Attiecīgi 4. februāra Juridiskās komisijas sēdē ne tikai pieņēma lēmumu noraidīt Satversmes grozījumu likumprojektu, bet arī izskanēja konkrēts priekšlikums par speciālas darba grupas izveidi. Jau pavisam drīz, 17. februārī, Juridiskā komisija pieņēma secīgu lēmumu izveidot deputātu darba grupu Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai. Dalībai šajā darba grupā savus pārstāvjus ir deleģējušas visas 12. Saeimas frakcijas, un saskaņā ar 26. marta darba grupas lēmumu tiku apstiprināts par tās vadītāju.

Kas tieši ietilpst darba grupā un izlems šos konstitucionāli būtiskos jautājumus?

Kā jau minēju, darba grupā, pirmkārt, ir visu Saeimas frakciju pārstāvji. Otrkārt, kvalitatīvai diskusijai un daudzpusīgam izvērtējumam darba grupa lēma vēl pieaicināt plašu tiesību ekspertu loku, kā arī Satversmes tiesas, Eiropas Savienības Tiesas, Augstākās tiesas, Zinātņu akadēmijas, Publisko tiesību institūta, Valsts kontroles un Valsts prezidenta kancelejas pārstāvjus (*Red. piez. – Ekspertu uzskaitījumu skat. šai intervijai pievienotajā uzziņā*). Tādējādi ir plānots plašās un vispusīgās diskusijās fundamentāli pārrunāt darba grupai izvirzīto uzdevumu par Valsts prezidenta pilnvarām. Jāpiebilst, ka tālāk procesā, jau runājot un analizējot konkrētus tiesību institūtus, ir iespējams pieaicināt vēl citus ekspertus un lietpratējus, līdz ar to viņu saraksts vēl nav noslēgts.

Kā varēja vērot klātienē, pret ieceri par izvērstu diskusiju saistībā ar Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtību un pilnvaru apjomu 4. februāra Juridiskās komisijas sēdē iebildumi neizskanēja, jo īpaši tādēļ, ka deputātu skatījums uz šiem jautājumiem bija atšķirīgs. Kādu redzat šīs darba grupas galveno uzdevumu, ņemot vērā pastāvošo politisko viedokļu dažādību?

Manuprāt, kā jau minēju, vissvarīgākais ir jautājums par Valsts prezidenta pilnvarām, tādēļ primāri jātiek skaidrībā ar šo jautājumu, izvērtējot līdzšinējās pilnvaras un diskusijās nonākot līdz secinājumam, vai tās ir paplašināmas. Savukārt tikai pēc tam varam vērtēt, vai tās pilnvaras pārsniedz tā saukto kritisko masu, kad tās jau kļuvušas tik apjomīgas, ka jāmaina arī Valsts prezidenta ievēlēšanas modelis, lai būtu tiešais tautas mandāts.

Pirms dažām nedēļām, 12. maijā, jau ir notikusi ar ekspertiem paplašinātās darba grupas pirmā sēde, kuras uzmanības lokā bija divi jautājumi. Pirmkārt, diskusijas bija par Valsts prezidenta ievēlēšanas

12. Saeimas Juridiskās komisijas darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai sastāvs un pieaicinātie eksperti:

- **Deputāti:** Dr.iur. Ringolds Balodis, Dr.iur. Inese Lībiņa-Egnere, Imants Parādnieks, Jūlija Stepaņenko, Juris Viļums un Jānis Vucāns.
- **Piesaistītie eksperti:** Latvijas Universitātes (LU) Juridiskās fakultātes (JF) Tiesību teorijas un vēstures katedras profesors Dr.iur. Jānis Lazdiņš; LU JF Tiesību teorijas un vēstures katedras vadītājs un docents Dr.iur. Jānis Pleps; valsts kontrolieres padomnieks juridiskajos jautājumos Mg.iur. Edgars Pastars; LU JF prodekāne, Valststiesību zinātņu katedras vadītāja un asociētā profesore Dr.iur. Annija Kārklīņa; LU JF prodekāne, Valststiesību zinātņu katedras asociētā profesore Dr.iur. Anita Rodiņa; LU JF Tiesību teorijas un vēstures katedras profesore, Satversmes tiesas tiesnese Dr.iur. Sanita Osipova; LU JF Valststiesību zinātņu katedras lektors, Satversmes tiesas tiesnesis Gunārs Kusiņš; Satversmes tiesas tiesnese, prof., Ph.D (Cantab.), M.I.L. (Lund), LL.B (LU) Ineta Ziemele; LU JF Valststiesību zinātņu katedras profesore, Augstākās tiesas tiesnese Dr.iur. Jaurīte Briede; Augstākās tiesas tiesnesis, LU JF asoc. prof. Dr.iur. Jānis Neimanis; Publisko tiesību institūta direktors Arvids Dravnieks; prof. Dr.iur. Aivars Endziņš; Eiropas Savienības tiesas tiesnesis Dr.iur.h.c. Egils Levits; LU JF Krimināltiesisko zinātņu katedras vadītāja un profesore Dr.iur. Valentija Liholaja; žurnāla "Jurista Vārds" galvenā redaktore Mg.iur. Dina Gailīte; LU JF Tiesību teorijas un vēstures katedras lektors Mg.iur. Lauris Liepa; Latvijas Zinātņu akadēmijas viceprezidents, Juridiskās koledžas direktors, akad., prof. Dr.iur., Dr.habil.sc.pol. Tālavš Jundzis; LU JF Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedras vadītājs, asociētais profesors Dr.iur. Artūrs Kučs.
- Izskatot konkrētas Valsts prezidenta pilnvaras, tiks aicināti arī citi eksperti, Valsts prezidenta kancelejas bijušie un esošie darbinieki, Latvijas Republikas Valsts prezidents un eksprezidenti.

kārtības un pilnvaru izvērtēšanas metodoloģiju un secību. Otrkārt, par tiesībsarga ierosinājumu grozīt Latvijas Republikas Satversmi, nostiprinot tajā tiesībsarga institūciju. Tādējādi pirmajā kopā sanāksnā vienojāmies par veidu un kārtību, kādā šis prezidenta pilnvaras tiks analizētas un vērtētas.

Bija dažādas versijas un priekšlikumi, taču klātesošie vienojās, ka šis funkciju izvērtējums veicams, ejot cauri sistēmiski un secīgi visiem Satversmes pantiem, kas skar Valsts prezidentu. Savukārt jau nākamajā sēdē, visticamāk, kolēģi vienojās, ka tā būs augusta beigās, jau vērtēsim konkrēti, tostarp kopsakarā ar Valsts prezidenta institūta ģenēzi un līdzšinējiem Satversmes grozījumiem. Nedrīkst būt tā, ka šie nopietnie jautājumi kā priekšvēlēšanu laikā tiek nonivelēti līdz patik vai nepatik limenim, ir jābūt loģiskam un pamatotam izvērtējumam, līdz ar to

šo jautājumu par pilnvarām nevar vērtēt atrauti no kopējās sistēmas.

Jāpiebilst, ka šīs sēdes ir vērojamas arī videotranslācijā – gan tiešraidē Saeimas mājaslapā un portālā Delfi, gan arī šobrīd Saeimas mājaslapā (skatīt pie deputāta grupām), kur tiks ievietota arī visa informācija par darba grupu. Pašreiz Saeimā vien dažām komisijām ir savas mājaslapas. Parlamentāro diskusiju norisei un saturam ir jābūt pieejamiem ikvienam interesentam, un tur nekā slēpjama nav. Jāpiebilst, ka esmu par Saeimas darbības atklātības un publiskuma principa attīstību. Uzskatu, ka sabiedrības zemā uzticība lielā mērā ir saistīta arī ar politiķu neprasmī komunicēt ar sabiedrību. Esmu pārliecināts, ka ne tikai Saeimas plenārsēdes (kā šobrīd), bet arī lielākā daļa komisiju sēžu sabiedrībai ir jāredz. Domāju, ka deputāts Kaimiņš, lai kāds politisks “tirradnis” viņš arī nebūtu, parlamentā ir ienesis jaunas vēsmas. Tieši Zolītūdes traģēdijas parlamentārās izmeklēšanas komisiju sēdes, kas notika tiešraidē, man ir radījušas pārliecību, ka Saeimai ir jānodod iespēja sabiedrībai redzēt lēmumu pieņemšanas procesu. Arī darba grupa ir piekritusi strādāt šādā atklātības režīmā, un domāju, ka tas ir pareizi. Tautai ir jābūt iespējām sekot ekspertu diskusijām. Eksperti ir sapratuši, ka tautas iesaiste novērš/samazina manipulēšanu ar ekspertu viedokļiem. Protams “žanrs” uzliek ekspertiem par pienākumu censties izteikt savu viedokli saistošāk un atraktīvāk, taču, domāju, tas atbilst labas pārvaldības, tiesiskuma un tautvaldības principiem!

Vai pareizi saprotams, ka darba grupai nav tāda konkrēta uzstādījuma – pie rezultāta jeb Valsts prezidenta pilnvaru pārskatīšanas ir jānonāk, kā saka, par katru cenu?

Politikā jau var būt dažādi – ja savāc 51 deputāta balsi vai divas trešdaļas, lēmumus var pieņemt ātri un ļoti neparastus. Savukārt, ja runājam par manu personīgo viedokli, vai Valsts prezidentam vajag lielākas pilnvaras, es uzskatu, ka – jā, vajag. Piemēram, manā skatījumā, ir jāpalielina prezidenta kreatīvā funkcija, iespēja izvirzīt dažādas amatpersonas. Vienlaikus atbildot uz jautājumu, vai varētu nejaukt pastāvošo prezidenta ievēlēšanas sistēmu, arī tad es sacītu – jā. Mēs varam runāt ļoti delikāti par nelielām, precizējošām vai gluži pretēji – fundamentālām izmaiņām, un tas ir šīs darba grupas galvenais uzdevums – runāt un diskutēt.

Tomēr jāņem vērā, ka šajā diskusijā ļoti svarīgs ir trijstūris, kur viena smaile ir deputāti, otra – eksperti, trešā – Valsts prezidents. Ja valsts augstākā amatpersona kategoriski iebildīs pret jebkādam izmaiņām, saprotams, ka diskusijas varam turpināt un attīstīt, vienalga, ko secinot, bet darbs nebūs produktīvs. Tas pats attiecināms uz deputātiem – ja kompromiss un vienots viedoklis netiks panākts, arī tad diskusijas nedos gaidīto rezultātu.

Iespējams, kādai partijai ir mērķis nonākt pie pilnvaru pārskatīšanas, kā minējāt, par katru cenu. Taču es esmu profesors un tiesībzinātnieks, līdz ar to tik fundamentālus jautājumus nevaru vērtēt politiskā griezumā, bet gan redzu tos secīgi analizējamus un vērtējamus. Līdz ar to darba grupai piesaistītie eksperti, manā skatījumā, nav savākti tikai skata pēc, un reizi par visām reizēm ir jāpanāk labākais rezultāts gan zinātnei, gan sabiedrībai, gan politiķiem. Diskusijai par Valsts prezidenta pilnvarām ir jābūt kvalitatīvai, daudzpusīgai un jābalstās zinātnē, nevis mirkļa iegribās, tostarp politiķu iegribās.

Ja publiskajās debatēs nonāksim līdz tam, ka pilnvaras nevajag palielināt, tad jautājums par Valsts prezidenta ievēlēšanas modeli būs lieks pats par sevi. Jāatceras, ka, norādot uz sabiedrības pieprasījumu pēc tautas vēlēta Valsts prezidenta, faktiski jau runa ir par to, ka tauta vēlas spēcīgāku valsts pārvaldi un pārmaiņas, kas no tā izriet, un tas ir tieši Valsts prezidenta pilnvaru apjoma, nevis ievēlēšanas kārtības jautājums.

Daudzus samulsināja tas, ka darba grupai ir konkrēts nosaukums un mērķis, taču vienlaikus savā pirmajā paplašinātajā sēdē nez kādēļ skatījāt arī jautājumu par Satversmes grozījumu priekšlikumu, kas paredz pamatlikumā iekļaut tiesībsarga institūtu. Kā to saprast?

Iespējams, tiesībsargs varētu būt viena no tām amatpersonām, ko izvirza Valsts prezidents. Taču faktiski tas bija Saeimas Juridiskās komisijas lēmums – šos grozījumus nodot mums, un, tā kā bija plašs ekspertu loks, tos arī skatījām pēc būtības. Taču vienlaikus gribu uzsvērt, ka darba grupa nekādā ziņā nav izveidota dažādu Satversmes grozījumu priekšlikumu izvērtēšanai. Mums ir konkrēts uzdevums, un ar to arī strādāsim. Turklāt steigai šeit nav pamata, un, manuprāt, ja gada divu laikā nonāksim pie rezultāta, tas būtu optimāli.

Visbeidzot, noslēgumā gribu teikt, ka, cerams, darba grupa spēs aizpildīt to trūkumu, ko rada apstākļi, ka mūsu Saeimā nav Parlamentārā analītiskā dienesta. Jautājums par prezidenta pilnvarām un funkcijām vienmēr ir ticis apskatīts visai virspusēji. Nav objektīvas analīzes, bet ir daudz viedokļu, kas pamatoti uz emocijām, nevis faktiem. Nerunājot par pasaules parlamentiem, arī mūsu kaimiņiem Lietuvai un Igaunijai bez parlamentu juridiskajiem birojiem ir analītiskie dienesti, kuriem deputāti var pasūtīt politiski neitrālus atzinumus un analīzes apkopojumus par būtiskiem jautājumiem. Cerams, ka darba grupa, kurā ir labākie konstitucionālo tiesību eksperti, spēs objektīvi un neitrāli nonākt līdz viedoklim, kas kļūs par valdošo ne tikai juristu, bet arī sabiedrības acīs.

Sannija Matule